

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

**ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПОСИЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:
ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР**

Науково-аналітична записка

Львів 2024

Встановлено, що масштабні міграційні процеси в Україні призвели до критичного послаблення міграційної безпеки, що має негативний вплив на стійкість регіональних соціально-економічних систем. Домінантними ознаками зниження соціально-економічної резильєнтності регіонів є зменшення демографічного та інтелектуально-кадрового потенціалів, «зnelюднення» територій; посилення проблеми дефіциту спеціалізованих фахівців у всіх галузях економіки; розширення диспропорцій статеві-вікової структури населення; збільшення фінансових асиметрій і бюджетних дисбалансів. Обґрунтовано інструменти та засоби посилення міграційної безпеки регіонів України (формування інтегрованої цифрової системи моніторингу міграційних процесів, активне стимулювання рееміграції молоді та дітей, зменшення соціально-економічної вразливості та нерівності ВПО та ін.).

Автори: д.е.н., с.д. Мульска О.П., к.е.н. Бараняк І.Є., к.е.н. Лещух І.В., д.е.н., с.н.с. Біль М.М.

Науково-аналітичну записку підготовлено в межах виконання НДР «Міграційна безпека як детермінанта соціально-економічної резильєнтності України: просторовий вимір» (номер державної реєстрації 0124U002049).

В Україні міграційні процеси, зокрема інтелектуальна, трудова та стаціонарна міграція, у т.ч. молоді, дітей та сімей загалом, набули критичних обсягів, що загрожує соціально-економічній стійкості країни та її регіонів. Такі тенденції не лише поглиблюють соціально-демографічні диспропорції (депопуляція поселень, зменшення трудо-ресурсного потенціалу, поглиблення соціальної нерівності, девальвація освіти тощо), а й є загрозою для національної безпеки через значне погіршення ресурсного забезпечення (інтелектуально-кадрового, фінансового, інвестиційного, інноваційного) економічного відновлення.

Довідка: за офіційними даними за період війни з РФ кількість населення України зменшилася на 6,7 млн осіб, а негативне сальдо міграції у 2022 р. становило понад 9,43 млн осіб¹. За даними Міністерства закордонних справ України станом на 1 лютого 2023 р. загальна кількість громадян України, які перебувають за кордоном, сягає майже 8 млн осіб, у т.ч. близько 5,8 млн економічно активних осіб². За оперативними даними ООН станом на серпень 2024 р. кількість утікачів від війни в Україні становила близько 10,5 млн осіб або 25 % населення України 2021 р.³. За оцінками Національного банку України середньомісячний приріст мігрантів у 2024 р. складає 160 тис. осіб⁴.

В умовах масштабування зовнішніх і неконтрольованості внутрішніх міграційних процесів міграційна безпека України за 2022-2024 рр. суттєво послабилася, що має негативний вплив на забезпечення стійкості та економічного відновлення регіонів у післявоєнний період. До початку повномасштабної війни Україна вже стикалася з надзвичайно високою інтенсивністю міграційних процесів, що загрозувало національній безпеці (2001-2003 рр., 2008-2009 рр., 2014-2015 рр.). Демографічна криза, яка виникла внаслідок «вимивання» людських ресурсів, з одного боку, і низького рівня народжуваності та старіння нації, з іншого боку, детермінувала довгострокові ризики для забезпечення розвитку соціально-економічної системи України. Війна стала каталізатором для поглиблення цих проблем, що значно ускладнило процес демовідтворення і капіталізації людського розвитку.

Довідка: за оцінками експертів після закінчення війни чисельність населення України не буде перевищувати 30 млн осіб, а до 2100 р. – скоротиться на 67 % (до 14,7 млн осіб)⁵.

Особливістю сучасної міграційної кризи є те, що до міграційних потоків залучені діти, студентська та інші групи молоді, представники академічної спільноти, висококваліфіковані фахівці, у т.ч. інноватори – генератори ідей та інноваційної продукції. Така тенденція загострює проблему економічної

¹ Верховна Рада України. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». Київ, 2022. 13 с. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>

² Вплив повномасштабної війни на міграцію українців: як масштаби переміщення оцінюють держава Україна та міжнародні організації. URL: <https://www.oporaua.org/report/viyna/24523-vpliv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintsiv-iak-masshtabi-peremishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayina-ta-mizhnarodni-organizatsiyi>

³ Ситуація з біженцями в Україні. Портал оперативних даних ООН: сайт. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

⁴ Кількість мігрантів з України різко зросла: у Нацбанку назвали ключову причину. URL: https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_society-ukr/full/0609-killist-migrantiv-z-ukraini-rizko-zroslo-u-nacbanku-nazvali-klyuchovu-prichinu

⁵ ООН прогнозує скорочення населення України до 15 млн у 2100 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/naselennya-ukrajini-mozhe-skorotitis-do-15-milyoniv-u-2100-roci-prognoz-oon-302668/>

«девальвації» інтелектуально-кадрового та інноваційного потенціалу регіонів, а також відображає загальне зниження мотивації населення залишатися в Україні та реалізовувати тут власний людський потенціал. Накопичення і розвиток людського потенціалу є ключовою детермінантою забезпечення економічного зростання і тригером відновлення стійкості економіки регіонів у повоєнний період.

Довідка: за даними соціологічних досліджень науковців ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» 51,6 % студентської молоді мають позитивні міграційні аспірації; 14,9 % - наміри працевлаштуватися за кордоном у найближчій перспективі; 26 % студентів вже здійснили підготовку щодо реалізації своїх міграційних намірів (дізнавались про можливості та умови навчання чи працевлаштування у певній країні, одержання дозволу на постійне місце проживання, намагались знайти посередників тощо)⁶. Результати соціологічного дослідження молоді за кордоном ідентифікували відсутність у них намірів рееміграції. Про бажання залишитися на постійне місце проживання в країні перебування заявили 17,0 % опитаних молодих осіб, а 16,2 % української молоді за кордоном не бачать подальших перспектив в Україні навіть після завершення війни.

Виїзд найбільш креативних, освічених і висококваліфікованих кадрів суттєво знижує рівень економічної безпеки країни та здатність забезпечувати інноваційний розвиток. Відтак, суттєве послаблення міграційної безпеки веде до виникнення нових і посилення поточних негативних наслідків для стійкості регіональних соціально-економічних систем:

1. Загострення проблем демографічного відтворення і старіння нації, зменшення кількості осіб у репродуктивному й економічно активному віці, послаблення виховної і демовідтворюваної функцій сім'ї, «зnelюднення» територій.

Довідка: за даними Державної служби статистики України чисельність населення країни на дату проведення Всеукраїнського перепису населення (05 грудня 2001 р.) була рівна 48,5 млн осіб. За оцінками Інституту демографії та проблем якості життя НАН України станом на 01 січня 2022 р. чисельність населення України в кордонах 1991 р. становила 42,0 млн осіб, станом на серпень 2023 р. – 36,3 млн осіб, у т. ч. на підконтрольних українській владі територіях – 31,5 млн осіб.

У 2020 р. сумарний коефіцієнт народжуваності в Україні становив 1,2 на одну жінку, у 2022 р. через безпекові ризики, високий рівень невизначеності щодо майбутнього, розділення сімей тощо цей показник зменшився до 1,0 (для порівняння у 2021 р. становив 1,5). Станом на кінець 2021 р. частка осіб у віці 60 років і старше була рівна 24,8 %, що призвело до посилення тиску на місцеві бюджети через збільшення необхідності додаткового фінансування медичних і соціальних послуг (для порівняння, у 2015 р. частка таких осіб становила 19,6 %).

Частка вимушеної міграції жінок у фертильному віці серед мігрантів становить 20-30 %. Чисельність молодих жінок у віці 25-34 років в Україні внаслідок еміграції зменшилася на 1,8 млн осіб або 23 %, у порівнянні з 2021 р. (додаток А, рис. А.1).

2. Критичне зменшення інтелектуально-кадрового потенціалу населення через масштабну міграцію дітей, молоді та висококваліфікованих кадрів як найбільш креативної та підприємницької верстви суспільства.

⁶ Vasylytsiv T., Lupak R., Mulska O., Levytska O., Baranyak I. Youth migration during war: Triggers of positive aspirations and preservation of human resources in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 2024, 22(2), 627-641. DOI: [10.21511/ppm.22\(2\).2024.49](https://doi.org/10.21511/ppm.22(2).2024.49)

Упродовж 2022-2023 рр. виїхали та отримали статус тимчасового захисту за кордоном орієнтовно 20 % дітей, а також жінок у віці 18-34 рр., які проживали в Україні до 24 лютого 2022 р. Станом на 1 липня 2024 р. найвищий рівень вимушеної міграції дітей і молоді у віці до 35 років з України до держав ЄС зафіксовано у Німеччині, Польщі та Чехії, де сукупно за програмами тимчасового захисту зареєстровано понад 1,5 млн осіб або дві третини мігрантів у віці до 35 років⁷. Країнами-реципієнтами з обсягами міграції понад 50 тис. молоді з України є Іспанія, Болгарія, Італія, Румунія, Словаччина, Нідерланди та Ірландія (додаток А, рис. А.2).

3. Посилення проблеми дефіциту вузькопрофільних фахівців у галузях економіки регіонів (особливо у промисловості, сферах транспорту, будівництва, освіти, сільському господарстві та ін.) через інтенсифікацію трудової міграції, у т.ч. робітничих кадрів.

Довідка: за оцінками НБУ чисельність робочої сили у віковій групі 15-70 років на поч. 2024 р. зменшилася на понад 25 % у порівнянні до 2021 р.⁸ За I півріччя 2024 р. кількість вакансій зростає майже на 19 тис. (у червні 2024 р. становила понад 110 тис. од.). Однак, кількість резюме, оновлених чи створених за цей період, становила 304 тис. од., що на 47 тис. од. менше, ніж у січні 2024 р.⁹ За результатами дослідження ринку праці України Європейською бізнес асоціацією встановлено, що у 2023 р. 74 % роботодавців відчули гострий дефіцит кадрів, 17 % – часткову їх нестачу¹⁰. Дефіцит кадрів на ринку праці в Україні станом на квітень 2024 р. становив 30 %. Найбільший приріст «кадрового голоду» спостерігався в Івано-Франківській (+88 %), Закарпатській (+87 %) і Хмельницькій (+51 %) областях. За абсолютною кількістю пропозицій праці станом на червень 2024 р. лідерами були Київська, Дніпропетровська, Львівська, Одеська та Івано-Франківська області¹¹.

За результатами соціологічного опитування роботодавців у Львівській області (грудень 2023 р.) виявлено суттєвий дефіцит робітничих кадрів у регіоні, зокрема 9 % і 8,4 % опитаних роботодавців вказали на нагальну потребу у слюсарях і зварювальників, а 7,8 % і 7,2 % – у токарях і операторах виробничої лінії. Регіональний ринок праці відчуває гострий дефіцит будівельників, трактористів, електриків, механіків тощо¹².

4. Посилення просторових диспропорцій і дисбалансів урбанізаційного розвитку, послаблення кадрового ресурсу суб'єктів господарювання, особливо на прифронтових територіях, через неконтрольовані внутрішні міграційні процеси.

Довідка: за даними Міністерства соціальної політики України станом на травень 2024 р. кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні становила 4,9 млн осіб, у т.ч. 3,6 млн – це особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни, з них – 2,5 млн осіб не змогли повернутися до свого житла (житло зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території). За даними МОМ станом на серпень 2024 р. 11,4 % населення України

⁷ Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>

⁸ Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 р. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu>

⁹ Дефіцит кадрів. Work.ua. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/2667>

¹⁰ Три чверті роботодавців відчувають дефіцит кадрів в Україні. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/try-chverti-robotodavtsiv-vidchuvayut-defitsyt-kadr>

¹¹ Інфляційний звіт. Квітень 2024 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q2.pdf?v=7

¹² Мульська О. П., Васильців Т. Г., Пікус І. О. Інструменти збалансування попиту та пропозиції на працю випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти. *Регіональна економіка*. 2024. №2(112). С. 84-93. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-2-8>

– це ВПО (3,7 млн осіб, зокрема 4,4 млн ВПО повернулися до попереднього місця проживання). За період квітень-вересень 2024 р. кількість ВПО зростає на 120 тис. осіб¹³. Найбільша кількість ВПО у 2024 р. проживає у Харківській, Дніпропетровській, Київській, Сумській, Одеській і Львівській областях. Найменшу кількість ВПО зареєстровано у Волинській, Рівненській і Херсонській областях (додаток Б)¹⁴.

У 2022 р. понад 2,3 млн ВПО отримали допомогу на проживання, для виплати якої з держбюджету було виділено 52,8 млрд грн; у 2023 р. понад 2,5 млн осіб зі статусом ВПО отримали допомогу на суму 73,3 млрд грн.

Внутрішня вимушена міграція населення з початку повномасштабного вторгнення рф на територію України призвела до виникнення і поширення низки соціальних проблем, які стали тригерами послаблення соціальної безпеки регіонів, зокрема:

- поширення соціальної вразливості, бідності, збільшення незадовільного фінансово-матеріального стану ВПО;
- втрати роботи, неофіційної зайнятості ВПО на місцевому ринку праці, поширення прекаріату серед економічно активних ВПО, неможливості працювати дистанційно і виконувати оплачувані робочі завдання, низького рівня оплати праці, відсутності вакансії за спеціальністю;
- концентрацію ВПО в адміністративних центрах громад; збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру, бюджетного тиску;
- конфліктів з місцевим населенням, органами місцевої влади, упередженого ставлення до ВПО; проблем соціалізації та асиміляції ВПО в місцевих громадах.

5. Диспропорції і нерівномірність статево-вікової структури населення регіонів України через значні природно-демографічні та міграційні втрати.

Війна призвела до суттєвої трансформації статево-вікової структури населення через неконтрольовані міграційні процеси молоді, жінок у фертильному віці, нелегальне вивезення і примусову депортацію дітей на територію рф і білорусії, численні втрати осіб чоловічої статі на фронті, масштаби яких невідомі суспільству чи органам влади. Проблему посилює відсутність моніторингу міграційних процесів і ведення обліку демографічних втрат у регіонах України. Перебування дітей упродовж тривалого часу за кордоном, їхнє навчання у місцевих школах може суттєво змінити демографічну ситуацію України в наступні роки.

Довідка: за оцінками ООН, на кінець листопада 2022 р. український кордон з рф перетнули понад 2,9 млн осіб¹⁵. За даними Агентства ООН у справах біженців в Україні з тимчасово окупованих територій до рф вивезено понад 20 тис. дітей у 2022 р. За даними

¹³ В Україні понад 3,6 млн переселенців: де їх найбільше та з якими проблемами стикаються. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayini-ponad-3-6-mln-pereselentsiv-de-yih-1728644261.html>

¹⁴ Де в Україні найбільше переселенців: статистика з областей. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/de-ukrayini-naybilshe-pereselentsiv-statistika-1725633125.html>

¹⁵ Ситуація з біженцями в Україні / Портал оперативних даних про біженців УВКБ ООН. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

ООН за кордоном знаходиться 2,1 млн українських дітей (близько 30 % дітей, які станом на 1 січня 2022 р. проживали в Україні)¹⁶.

Критичні втрати демографічного ресурсу України підтверджено результатами авторських емпіричних досліджень: кількість населення у економічно активному віці в Україні у результаті еміграції скоротилась на 4,4 млн. осіб або 15 % упродовж 2022 р. (рис. В.1 додатку В). Через численну міграцію жінок фертильного віку рівень народжуваності лише у 2022 р. зменшився на 25 %. За результатами імітаційного моделювання встановлено, що за цей період ймовірний обсяг народжуваності становить близько 290 тис. осіб (рис. В.2 додатку В). Найвищі темпи зменшення народжуваності спостерігаються у віковій групі матерів 23-28 років, де рівень природного відтворення скоротився на понад 30 %. Реальні втрати народжуваності є значно вищими, оскільки зменшення народжуваності упродовж 2022 р. відбулося як через виїзд населення за кордон, так і через зростання смертності серед населення у зв'язку з обстрілами цивільної інфраструктури.

6. Посилення непропорційності регіонального розвитку, диференціації центрально-периферійного поступу, фінансових асиметрій і бюджетних дисбалансів через нерівномірність розміщення та щільності населення, диспропорції статеві-вікової структури населення у регіонах.

Довідка: найбільші обсяги міграції за кордон були з м. Києва, Дніпропетровської та Харківської областей. За даними центру Разумкова станом на квітень 2022 р. 51,5 % опитаних українців, які виїжджали за кордон через війну були жителями східних і південних областей України, 45 % – центральних областей (зокрема 31 % – з м. Києва та Київської області), 4 % – західних областей¹⁷. За даними InfoSapiens, зі Запорізької області за кордон виїхала майже чверть усього населення регіону (24 %), з м. Києва – 20 % населення, з Київської області – 19 %, з Харківської – 17 %, з Дніпропетровської та Миколаївської областей – по 16 %. Натомість, зі Луганської області – лише 1 % населення (так як значна її частина була окупована ще з 2014 року), із західних областей України – до 10 % населення з кожної області¹⁸.

Нерівномірний відтік людських ресурсів з певних регіонів за кордон чи на більш безпечні території, унеможливлення заміщення втрат робочої сили іммігрантами чи ВПО призвели до виникнення викликів і загроз для економічної безпеки та подальшого відновлення економіки регіонів:

- формування значного дефіциту ресурсного забезпечення економічного розвитку регіонів, асинхронність просторового розвитку через нераціональність розміщення людських ресурсів;
- поглиблення структурних і галузевих диспропорцій регіональних ринків праці через зростання кадрового дефіциту для місцевих суб'єктів господарювання;
- поглиблення бюджетних дисбалансів регіонів (напруженість у бюджетно-податковій сфері).

¹⁶ Понад мільйон українських дошкільнят та мільйон школярів перебувають за кордоном Як зберегти зв'язок з Україною? URL: <https://eo.gov.ua/ponad-milyon-ukrainskykh-doshkilniat-ta-milyon-shkoliariv-perebuvauiut-za-kordonom-yak-zberehty-zv-iazok-z-ukrainoiu/2023/12/26/>

¹⁷ Більше половини українців, що їдуть за кордон – зі Сходу та Півдня. Опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/5/248106/>

¹⁸ Наскільки масштабною буде демографічна криза в Україні і як повернути біженців. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109074/yakym-ye-masshtab-majbutnoyi-demografichnoyi-kryzy-v-ukrayini/>

7. Зменшення фінансово-інвестиційного потенціалу регіонів через неефективне використання потенціалу внутрішньої міграції бізнесу, інтенсифікацію зовнішніх міграційних процесів капіталу та інтелектуальної власності. Масштабування цих проблем породжує такі загрози для економічної стійкості:

- зменшення ділової активності бізнесу, лімітування або відсутність податкових надходжень до місцевих бюджетів;
- погіршення стану науково-технічного потенціалу пріоритетних галузей економіки регіонів, інноваційного розвитку промислових підприємств;
- поглиблення диспропорцій і структурних дисбалансів розвитку внутрішнього споживчого ринку;
- значна втрата ресурсного забезпечення розвитку економіки регіонів, особливо фінансово-інвестиційного, підприємницького та інноваційного.

Довідково: внаслідок війни РФ проти України згідно із дослідженням Advanter Group (станом на 2022 р.) в Україні повністю припинили діяльність 54 % підприємств, 25 % – майже зупинили свою діяльність, 21 % підприємств провели релокацію (2 % – повністю, 12 % – частково), 31 % підприємств не встигли її здійснити¹⁹. Станом на кінець 2023 р. у Польщі діяло 23,8 тис. суб'єктів господарювання з українським капіталом, що у 2,5 рази більше, ніж німецьких підприємств, та у 5 разів більше, ніж нідерландських. На прикордонних територіях між Польщею та Україною зареєстровано 38 % українських підприємств²⁰. У 2024 р. статистика міграції бізнесу в Україні свідчить про значну частку ліквідації релокованих суб'єктів господарювання²¹.

Визначення інструментарію посилення міграційної безпеки – важливий етап реалізації політики соціально-економічного розвитку та стійкості територій в умовах міграційної кризи, нестабільності, появи новітніх викликів. Реалізація інструментарію посилення міграційної безпеки детермінована ефективним регулюванням міграційних процесів і забезпеченням перебування обсягів міграції, у т.ч. трудової, освітньої, внутрішньої, зовнішньої загалом, в оптимальних межах, що матиме перманентно позитивний вплив на безпеку та резильєнтність соціально-економічної системи регіонів.

З метою мінімізації ризиків і загроз масштабування впливу міграційної кризи на потенціал соціально-економічного розвитку та відновлення стійкості регіонів, зокрема у повоєнний період, необхідно реалізувати наступні інструменти та засоби міграційної політики України:

1. Підвищення якості системи моніторингу міграційних процесів, формування регіональних баз даних щодо структурно-динамічних характеристик міграції. Для цього необхідно:

- запровадити нову форму обліку перетину кордону для регіональних управлінь Державної прикордонної служби України задля виявлення мети та

¹⁹ Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/20/684363/>

²⁰ Relokacja biznesu z Ukrainy do Polski. URL: <https://www.crowe.com/pl/insights/relokacja-biznesu-z-ukrainy-do-polski>

²¹ Куди переїжджає український бізнес з початком повномасштабного вторгнення: статистика Опендатабот. URL: <https://mixfin.com/ua/blog/relokatsiia-biznesu-v-ukraini>

тривалості перебування населення за кордоном;

- розширити повноваження регіональних відділень Державної міграційної служби України і Державної служби статистики України у частині збору «дзеркальних даних» основних країн-реципієнтів;
- сформувати комплексний реєстр мігрантів на основі інтеграції обліково-інформаційних систем Державної прикордонної служби України і Державної міграційної служби України щодо мети поїздки населення на період понад 6 місяців.

2. Стимулювання рееміграції, особливо молоді, освітніх і трудових мігрантів, через:

- перегляд діючих положень і внесення доповнень до міждержавних договорів у сферах освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів щодо надання гарантій збереження робочого місця чи навчання, надання допомоги у процесі пошуку місця праці;
- створення транскордонного освітньо-наукового кластеру на базі закладів вищої освіти та наукових установ із залученням здобувачів освіти, які навчаються за кордоном, фахівців у сфері освіти та науки. Реалізація цього заходу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності освітньо-наукової сфери регіонів, активізації міжнародної співпраці;
- формування і популяризацію інвестиційних паспортів територій з виділенням потенційно привабливих сфер малого підприємництва задля залучення міграційних трансфертів як фінансових активів. Створення сприятливого середовища для започаткування і розвитку малого бізнесу є ефективним механізмом стимулювання мігрантів до рееміграції.

3. Зменшення соціально-економічної вразливості та нерівності ВПО в регіонах України за рахунок:

1) скорочення безробіття і посилення мотивації до праці ВПО через реалізацію таких заходів:

- створення «паспорту вакансій» територій для ВПО з метою сприяння їх працевлаштуванню;
- стимулювання місцевих роботодавців до працевлаштування ВПО методами зменшення розмірів відрахувань до соціальних фондів;

2) забезпечення соціальної рівності серед ВПО, вільного доступу до соціальних послуг (особливо сфери охорони здоров'я, реабілітації, юридичних консультацій) за допомогою:

- поширення інформації про можливості отримання соціальних послуг ВПО;
- дотримання принципу пріоритетності щодо окремих категорій осіб (вагітних жінок, дітей, людей з інвалідністю, осіб старшого віку);
- покращення якості соціальних послуг для ВПО і місцевого населення, придбання комунальними закладами охорони здоров'я сучасного

медико-діагностичного обладнання й устаткування, у т.ч. на засадах фінансового лізингу;

- надання юридичної, психологічної та іншої соціальної допомоги для ВПО.

4. Ефективне використання міграційного капіталу суб'єктів господарювання за допомогою:

- збільшення мобільності бізнес-процесів, адаптивності організаційно-підприємницьких структур, що дозволить залучити бізнес-одиниці до програм економічного відновлення, цільових економічних ініціатив і проєктів забезпечення соціальної стійкості регіонів;

- забезпечення цифровізації бізнес-процесів і залучення нейронних мереж для імплементації антикризових заходів у бізнесі, що дозволить розширити використання цифрових технологій для підвищення продуктивності виробництва, рентабельності та дохідності бізнесу. Імплементація інструменту сприятиме плануванню регіонального розвитку через розробку стратегії цифровізації економіки з акцентом на автоматизацію, штучний інтелект, блокчейн;

- запровадження широкого спектра форм державного, регіонального та місцевого замовлення на продукцію підприємств, які мігрували в тиллові регіони через спрощення процедур і зменшення вимог до укладення контрактів. Імплементація такого механізму дозволить спростити договірні відносини, сприятиме активізації діяльності суб'єктів бізнесу пріоритетних галузей економіки регіонів;

- формування і реалізація місцевої системи «Донати для релокованих підприємств» (наприклад, фінансування витрат на закупівлю обладнання, субсидії на оренду приміщень, додаткові дотації за умови створення нових робочих місць, позики для мікро- та малого бізнесу тощо);

- оптимальний розподіл і раціональне використання сучасних передових бізнес-технологій, інновацій та інтелектуальної власності в регіонах України. Реалізація цього інструменту дозволить забезпечити розвиток інноваційної інфраструктури (створення бізнес-інкубаторів, венчурних підприємств), реалізацію стартапів, дифузю і трансферт інновацій, атрактивність приватних інвестицій в інноваційну діяльність.

5. Розробка та реалізація регіональних програм розвитку ринку віртуальної, креативної та інноваційної зайнятості. Розвиток ринку новітніх форм зайнятості і фрілансу можна забезпечити через:

- стимулювання населення до створення суб'єктів мікро- і малого підприємництва, стартапів;

- формування креативного потенціалу в проєкції забезпечення ділової активності суб'єктів господарювання і швидкої адаптації їхніх інноваційних ідей до сучасних вимог ринку шляхом створення науково-інноваційних лабораторій і науково-технологічних парків. Реалізація цього заходу завдяки консолідації

інноваційної діяльності у сфері освіти, підвищення конкурентоспроможності асоційованого бізнесу та співпраці з науково-дослідними установами сприятиме розвитку бізнес-середовища;

- розвиток інтегровано-автоматизаційно-інформаційної бази даних на регіональних ринках праці для резервування вакансій для соціально вразливих груп населення (людей з інвалідністю, пенсіонерів, малозабезпечених осіб, жінок у декретній відпустці, здобувачів вищої освіти, ВПО тощо);

- створення можливостей виконання операційних функцій з використанням цифрових технологій і широке впровадження дистанційних форм зайнятості, що формують передумови для розвитку віртуального ринку праці як інструменту стримування трудової міграції.

6. Посилення ролі Інституту сім'ї та створення середовища, дружнього до сімей з дітьми задля забезпечення демовідтворення (цільовий показник народжуваності – не менше 2,2) через реалізацію таких заходів:

- розроблення і впровадження інформаційно-комунікаційних промоцій для популяризації моделі сім'ї із двома і більше дітьми; заохочення територіальних громад до впровадження програм підтримки молодих сімей, поширення інформації про кращі практики їх реалізації;

- формування комплексної державної сімейної політики, спрямованої на підтримку економічної самодостатності багатодітних сімей; поетапне підвищення державних соціальних стандартів і мінімальних гарантій для сімей з дітьми;

- поширення серед жінок програм навчання, спрямованих на опанування основ підприємництва, конкурентних професій, на підвищення кваліфікації;

- розвиток грантових програм для започаткування і розвитку власної справи серед одиноких матерів і жінок загалом.

7. Стимулювання місцевого економічного розвитку як чинника послаблення позитивних міграційних аспірацій серед населення. Цьому сприятиме:

- внесення змін до програм регіонального розвитку на основі нових моделей структури економіки з врахуванням трансформаційних процесів на ринку праці у проекції обсягів податкових надходжень і потенційних доходів населення;

- просторове планування для оптимізації використання територій, включаючи розподіл житлових, промислових і комерційних зон;

- використання нових технологій для моніторингу та управління процесами урбанізації, таких як геоінформаційні системи, які дозволяють аналізувати великі масиви даних про кількість і структуру населення, відстежувати зміни, пов'язані з міграційними процесами.

Визначений перелік заходів є нагальним та основою для подальшого вдосконалення інструментарію посилення міграційної безпеки, виходячи з актуальних викликів.

ДОДАТОК А

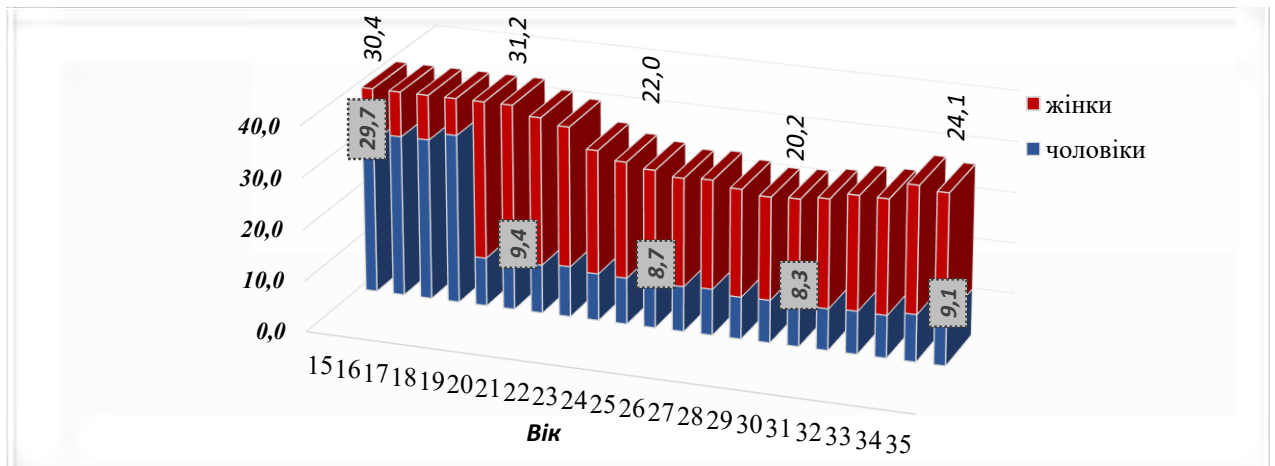

Рис. А.1. Частка міграції молоді за кордон у загальній структурі населення України: гендерно-віковий зріз, %

Примітка: станом на 1 січня 2024 р.

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

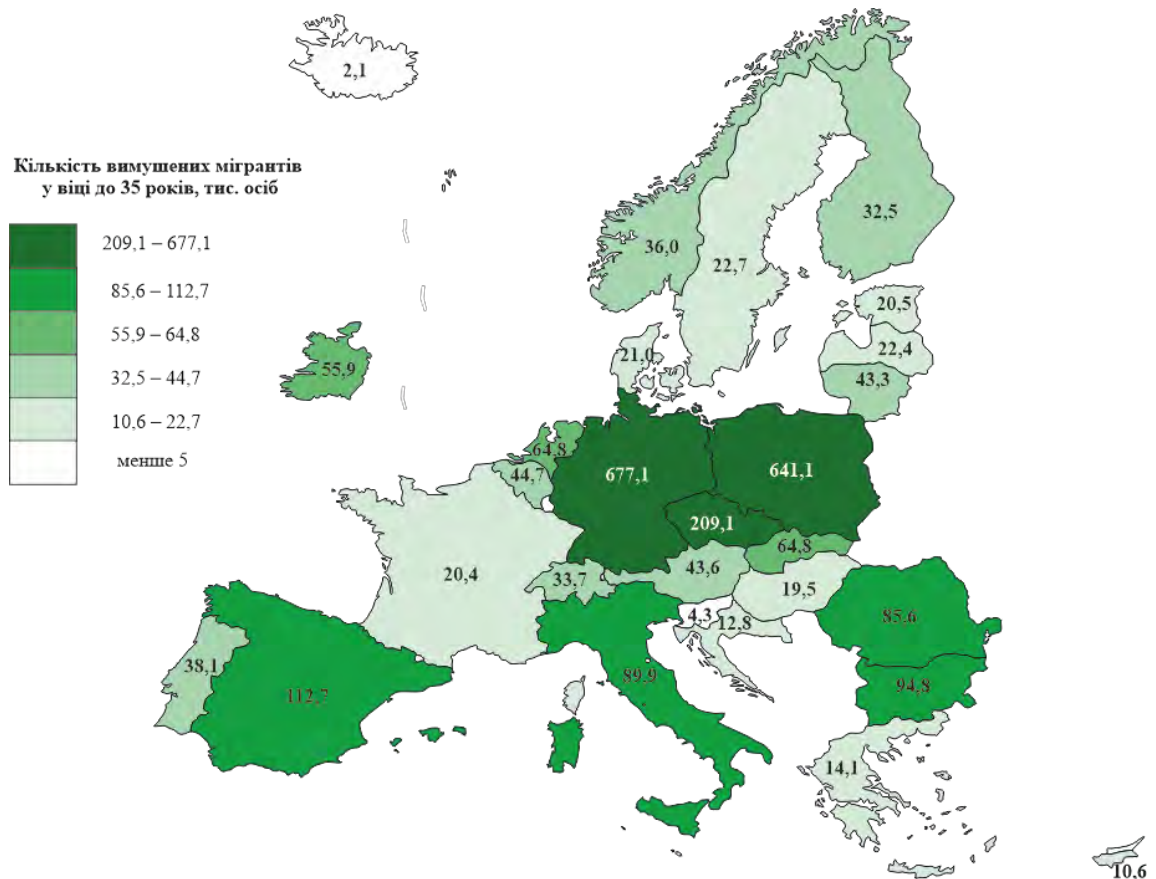

Рис. А.2. Вимушена міграція дітей і молоді з України до країн ЄС, тис. осіб, станом на 30 червня 2024 р.

Джерело: побудовано за даними²²

²² Decisions granting temporary protection by citizenship, age and sex. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

ДОДАТОК В

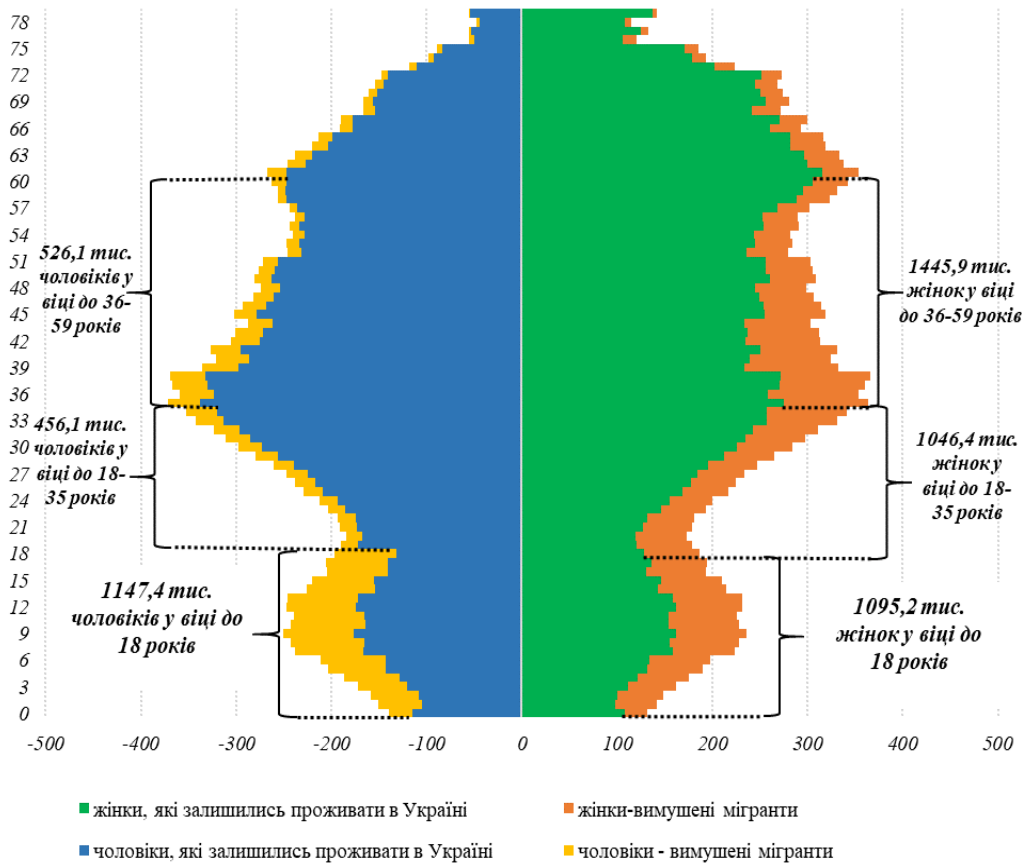

Рис. В.1. Моделювання демографічних втрат України з врахуванням обсягів вимушеної міграції: статево-вікова структура, станом на кін. 2022 р.

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

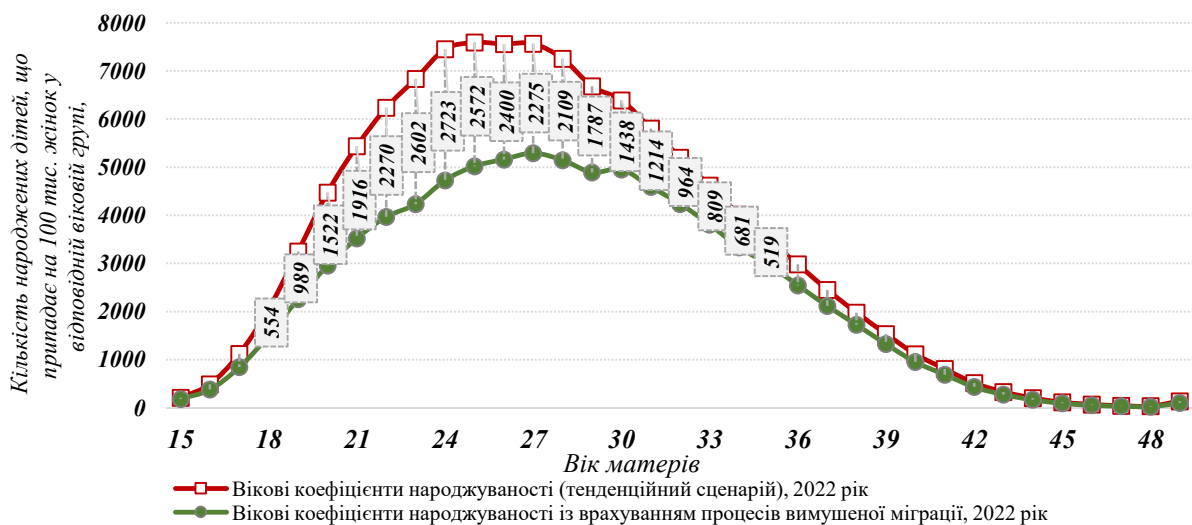

Рис. В.2. Природні демографічні втрати внаслідок вимушеної міграції жінок у фертильному віці: імітаційне моделювання, 2022 р.

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків